

Prof. Dr. Mehmet OKUYAN

OMÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ÜNİVERSİTE CAMİLERİNDE VAAZ VE İRŞAT

GİRİŞ

“Öğüt” anlamına gelen vaaz, bir iletişim ve eğitim - öğretim faaliyetidir; içeriği de dini değerlerin aktarılması şeklinde belirlenmektedir. Vaaz görevini yapanlara vâiz de hatip de denilir. Buna göre hitabet, “hutbe okumak, güzel söz söylemek, vaaz ve nasihatte bulunmak” demektir. Terim olarak da, “bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı” anlamına gelmektedir. Konuşan kişiye hatip, yaptığı konuşmaya da hitabe denir.¹

İslam öncesi Araplarda hitabete çok önem verildiği ve çok değerli hatiplerin yetiştirildiği bilinen bir gerçektir. Ancak sözlü rivayete dayanan bu edebî ürünler zamanımıza kadar ulaşmamış, ulaşanların sıhhati konusunda da tereddütler yaşanmıştır.² Araplarda kabileler arasında kendini savunmalarda, karşı tarafın övünçlerini bastırmada, savaşa teşvikte veya barışın tesisinde bu hatiplerin rolü büyüktü. Elbette hitabet sanatı, sadece savaş alanlarında kullanılmıyordu. Elçi kabullerinde, hükümdar meclislerinde, panayırlarda ve çeşitli toplantılarda, toplumun iyiliği ve huzuru için de kullanılıyordu. Anlaşıyor ki hemen hemen her ciddi konuda hatibin sözcülüğüne başvurulmuş bir ortamda Arap yarımadasında en azından yerleşik kabile sayısınca hatibin bulunduğu söylenebilir. İslam’ın gelmesiyle birlikte bunların kabilelerin sarsılan sosyal ve ekonomik durumlarını müdafaa durumunda yine önemli sorumluluklar yüklendikleri de düşünülebilir. Hitabet sanatı İslam döneminde de etkisini sürdürmüş ve pek çok hitabet ve belagat ustası yetişmiştir. Bunun nedenlerinden birisi Hz. Peygamber’in gerçekleştirdiği büyük değişimi savunanlarla karşıtları arasında çıkan tartışmalarda bu sanata duyulan ihtiyaçtı. Dahası, hitabetin bizzat Hz. Peygamber tarafından dini tebliğde muhatapları etkilemek için kullanılmış olması da bu noktada belirleyici olmuştur. Hz. Peygamber’in okuduğu Cuma ve Bayram hutbeleri ile özellikle Veda Hutbesi insanlık için bir tebliğ ve hitabet şaheseri olarak bilinmektedir.³

Bilindiği gibi, vaaz veya hitabet yoluyla eğitim Hz. Peygamber’den günümüze kadar bir yaygın din eğitimi faaliyeti olarak devam ede gelmiştir. Günümüzde şartlar değiştiği, ilimler hızla geliştiği ve buna bağlı olarak da insanların ihtiyaçları, ilgileri ve problemleri de farklılaşmakta olduğu için vaaz yoluyla eğitimin metodunda da değişimler kaçınılmazdır.⁴

Bilim ve teknolojiye değişimlerin yaşanmasına paralel olarak iletişimde de bazı aşamalar yaşanmıştır. Buna göre “Tek Yönlü Model” en eski model olarak bilinmektedir. Bu modelde önemli olan nokta, din eğitimcisinin dinleyicilerini motive etmek ya da muhatapları inandığı dine çevirmek için nasıl konuşması gerektiğini belirlemektir. Karşılıklı etkileşim de denen “İki Yönlü Model”de ise iletişimcilerin

¹ Mahmut Kaya, “Hitabet” mad., *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, 156.

² Hüseyin Elmalı, “Hitabet” mad., *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, 158.

³ Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, Ankara, 2006, s. 22-23.

⁴ Mehmet Faruk Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik (Tarihçesi ve Problemleri)*, MÜİF vakfı yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

dinleme ve birbirlerinin mesajlarına verdiği tepki kabiliyetine önem verilir. İlk modelde nasıl ki mesajı göndermedeki başarı esas ise bunda da ilk modele ilave olarak dinleme becerisine önem verilmektedir. “Çok Yönlü Model” ise gelişen kitle iletişim araçlarının sunduğu imkânlar sayesinde artık tek yönlü yol yerine çift yönlü yol vardır ve sadece gönderici aktif olmayıp alıcı da aktiftir. Buna göre hem gönderici hem de alıcı iletişim sürecinde eşit derecede sorumluluk sahibidir. Bunlar birbirinden soyutlanmış veya ihtiyari birer gönderici veya alıcı değil, aynı anda iki taraf da birbirine mesaj gönderip almaktadır. Bu modelde gönderici ve alıcı kişiler aynı anda sözlü olan veya sözlü olmayan davranışlar yoluyla karşılıklı olarak birbirlerinin mesajını yorumlarlar. Böylece iletişimde çok boyutluluk devreye girer ve mesaj veren kişi aynı anda diğer taraftan göz kontağı, yüz ifadeleri, duruş ve hareketle yoluyla da geri bildirimler alır. Bu durumda bir gönderen, bir alan değil, aynı anda hem gönderen hem de alan kişiler vardır ve burada bir paylaşım söz konusudur.⁵ Camilerdeki hutbeyi bu bağlamda ele almak hutbenin etkinliğini sağlamada önemli bir unsurdur.

Bu noktada iletişimin temel prensiplerine kısaca temas etmekte yarar vardır. “Kendini Tanımak”la ilgili olarak hatibin “kendine karşı özgüven sahibi olması, konuşma heyecanını, konuşma kaygısını ve korkusunu yenebilmesi” önemli hususlardır. Ayrıca “Hedef Kitleyi Tanımak”la ilgili olarak “dinleyicilerin fiziksel ve psikolojik özellikleri, hatibe ve konuya karşı tutumları” gibi hususlar ile “Ortam ve Çevreyi Tanımak” da başarılı bir hitabette göz önünde bulundurulmalıdır.⁶

“İletişim”, bilgilerin, düşüncelerin, isteklerin, ihtiyaçların, yaşanan hayat tecrübelerinin, umutların, beklentilerin, geleceğe yönelik plan ve projelerin öğretilmesi ve aktarılmasına denir. İletişimin ilâhî, ferdî, toplumsal ve diğer canlılar bakımından çeşitleri vardır. Demek ki, iletişime ilâhî boyuttan baktığımızda farklı bir iletişim ağı, kaynağı, mesajı ve alıcısı ile karşı karşıya kaldığımızı görürüz. Yüce Allah’ın kâinatla, insanla ve diğer canlılarla iletişimi vardır. Bu iletişimin iletişim olabilmesi için karşılıklı bir şekilde işlemelidir. Tek taraflı işleyen sistem iletişim olmaz; o sadece bilgilendirme ve malumat verme olur. Çünkü iletişimde “geri bildirim” olmalıdır.

İletişimin kaynak, mesaj, mesajı alan, mesajın ulaştırıldığı araç ve geri bildirim unsurları vardır. Bu unsurların tamamı iletişimi bir süreç haline getirmektedir. “Geri bildirim” bir davranış, bir söz, bir tavır, bir tutum, bir değişim, bir yenilik ve bir gelişme olabilir. “Geri bildirim” olumsuz da olabilir, yani olumsuz bir tepki şeklinde de kendini gösterebilir. İletişimin olumlu manada bir değişim meydana getirmesi gerekirken, bu dönüş olumsuz da olabilir. İletişimin en önemli amaçlarından biri, davranışlarda, düşüncede, niyetlerde ve inançlarda, hayata bakış açısında bir değişim meydana getirmektir. İşte bu değişim geri bildirim olmaktadır. Olumlu manada “geri bildirim” ile iletişim faaliyetinin devresi tamamlanmaktadır.⁷

Din alanında iletişimin ilk boyutu Allah ile kâinat, Allah ile insan ve Allah ile diğer canlılar arasında gerçekleşmektedir. Bütün bunların incelenmesi bu tebliğin konusu olmadığı için detaya girmek istemiyoruz.

Genel olarak hitabet ve iletişimle ilgili bu kısa hatırlatmalardan sonra şimdi de asıl konumuz olan dini iletişim üzerinde yoğunlaşmak istiyoruz.

⁵ Köylü, *age.*, s. 27-30.

⁶ Bu konularla ilgili geniş bilgi için bk. Köylü, *age.*, s. 47-99.

⁷ Bayraktar Bayraklı, *Din ve İletişim*, İstanbul, 2010, s. 11.

DİNÎ İLETİŞİM

Dinî iletişim en eski iletişimidir; çünkü dinin insanla iletişiminde ilk muhatap fitrattır. A'râf 7/172'de sözü edilen "elest bezmi"nden kasıt Yüce Allah'ın her insanın fitratına O'nu tek ilah olarak tanıma özelliğini vermesi ve bunun da fitrat tarafından mecazi olarak kabul edilmesidir.

Bakara 2/30'de beyan edildiği gibi Yüce Allah meleklerle de iletişim kurmuştur. Aynı şekilde En'âm 6/128'de ve benzer âyetlerde olduğu gibi cinlerle de, A'râf 7/12, İsrâ 17/32 ve benzeri âyetlerde yer aldığı üzere şeytanla da iletişim kurulmuştur.

Peygamberlik kurumu ise bu anlamda başka bir iletişim biçimidir. Nahl 16/36'da ve daha başka âyetlerde dile getirilen husus budur. Yüce Allah bütün peygamberin tebliğci olduğunu beyan ettiği gibi Hz. Peygamber'in de tebliğci olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in tebliğinde Kur'ân hem *belliğ* "tebliğ et" kelimesini kullanmıştır;⁸ hem de *ud'u* "davet et"⁹ ve aynı kökten *dâ'î* "davetçi"¹⁰ ile *ed'û* "davet ediyorum"¹¹ kelimelerini kullanmıştır. Bu bağlamda Hz. Nûh da daveti için *da'avtü* "davet ettim" fiilini kullanmıştır.¹² Ayrıca hayırlı olmak ve kurtuluşu elde etmek isteyen müminler de *yed'ûne* "(hayra) davet eden insanlar" olarak nitelendirilmiştir.¹³ Bu noktada *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker* denen hayır hizmetinin hem Hz. Peygamber'in birincil görevidir;¹⁴ hem de hakiki mümin olmanın bir gereğidir.¹⁵ Hz. Peygamber'in *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker* kapsamında müminleri teşvik ettiği, kötülükleri el veya dil ile engellemenin, bunlar mümkün değilse gönülden öfke duymanın önemini vurgulamıştır.

Bu genel bilgileri verdikten sonra kısaca İslâmî hitabetin çeşitlerini ve bu hitabetin genel özelliklerini de kısaca hatırlatmakta yarar görmekteyiz. İslâmî hitabetin çeşitleri:

- i. "Cihada teşvik",
- ii. "Nikâh konuşmaları",
- iii. "Tören konuşmaları",
- iv. "Siyasi hutbeler",
- v. "Münazaralar" ve
- vi. "Dini hutbeler".¹⁶ Bu tebliğde, altı madde halinde belirlenen hitabet çeşitlerinden "dini hutbeleri" ele alacağız; diğerlerine değinmeyeceğiz.

Bu arada İslâmî hitabetin bazı özelliklerine de kısaca değinmek gerekir:

⁸ Mâide 5/67.

⁹ Nahl 16/125; Kasas 28/87.

¹⁰ Ahzâb 33/46.

¹¹ Yûsuf 12/108.

¹² Nûh 71/5, 7, 8.

¹³ Âl-i İmrân 3/104.

¹⁴ A'râf 7/199.

¹⁵ Âl-i İmrân 3/104, 110; Tevbe 9/71.

¹⁶ Elmalı, *agmd.*, XVIII, 159-160.

i. “Allah’a hamd ile başlanmalı.” Böyle olmayanlara “betrâ’ (noksan, güdük)” adı verilmektedir. Ayetlerle ve salat-selam ile başlamayanlara ise “şevhâ’ (çirkin, yakışıksız)” denmiştir.

ii. “Kur’ân üslubu uygulanmaya çalışılmalı, konuşmalar ayetlerle süslenmeli.”

iii. “Kâhinlerin secili sözlerine olabildiğince yer verilmemeli”.¹⁷

iv. “Mümkün mertebe kısa tutulmalı”,

Bu hatırlatmalardan sonra şimdi de tebliğ konusuna değinmek istiyoruz.

TEBLİĞ NASIL YAPILMALIDIR?

1. Din, kulun Allah ile iletişimi esaslarının belirlendiği ilâhî bir kurumdur. Zümer 39/3’e göre “Din sadece Yüce Allah’a aittir” ve onun esaslarını da sadece Yüce Allah belirlediği için bu esasların nelerden ibaret olduğu öncelikle ve özellikle O’nun öğretisinde aranmalıdır. Öyleyse toplum fertlerinin dini açıdan bilgilendirilmesinde vahyin vazgeçilmez bir önemi ve konumu vardır.

Zümer 39/23’e göre “vahiy, yani Kur’ân en güzel sözdür”; çünkü “en güzel söz en Güzel’in sözü”dür. Bu durumda içeriğini doğru değerlerle doldurup muhataplara aktarmada vahyin ilkelerinden beslenmek gerektiği açıktır. Kâf 50/45’e göre dini öğretilerde Kur’ân’la tebliğ yapmanın gereği üzerinde durulmaktadır. Çünkü ilâhî bilgilendirmede Yüce Allah’ın azabından haşyet duymada ancak Kur’ân ile öğüt vermenin etkin olduğu beyan edilmek istenmektedir. Dahası Yüce Allah Furkân 25/52’de Kur’ân’ı anlatmanın en büyük cihad olduğunu beyan ederek Kur’ân’ı anlatmanın önemini vurgulamıştır. Bu arada çeşitli sözleri dinlemenin önünde de bir engel yoktur; çünkü Zümer 39/18’e göre Rahmân’ın has kulları “çeşitli sözleri dinlerler; ancak en güzeline uyarlar” şeklinde tanıtılmaktadır. Ayrıca Yüce Allah Hz. Peygamber’e hitaben, “Allah’ın kullarına en güzeli söylemesi gerektiğini” beyan etmektedir. Hz. Peygamber’in 23 yıllık risalet hayatında uyguladığı da bundan ibarettir ve Rasûlullah (as) Kur’ân’ın faziletine dair pek çok hadis beyan etmiştir.

2. Tebliğ Allah’ın yoluna yapılmalıdır. Bir anlamda çağrı veya davet kişinin kendisine, ekolüne, tarikatine, mezhebine vs değil, sadece ve sadece Yüce Allah’a yapılmalıdır. Kur’ân’da Nahl 16/125 ve Ahzâb 33/46’da da beyan edildiği gibi bu noktada açık emirler yer almaktadır.

3. Nahl 16/126’te ifade edildiği üzere, tebliğ hikmetle, yani hikmetli sözlerle, yani içi hakikatlerle dolu ilâhî kaynaktan beslenen ifadelerle şekillendirilmelidir ki burada da kapı vahye aralanmaktadır.

4. Tebliğ “güzel öğüt”le yapılmalıdır. Çünkü güzel öğüt, sonuç almada etkindir. Nahl 16/125’teki tebliğ esasları arasında bu husus da yer almaktadır. “Güzel öğüt” denen *el-mev’izatü’l-hasene* de aslında Kur’ân’dır. Çünkü Yûnus 10/57’ye göre Kur’ân’ın bir adı da budur. Öyleyse en güzel öğüt elbetteki en Güzel’in öğüdüdür ki bu da Kur’ân’dır.

5. Tebliğ bir mücadele gibi yapılacaksa bunun da en güzel şekilde yapılması Kur’ân’da öğütlenmektedir. Bu bağlamda Kitap ehli ile olan ilişkide bu husus emredildiği gibi,¹⁸ Nahl 16/125’te de genel bir tebliğ ilkesi olarak belirlenmektedir.

¹⁷ Elmalı, *agmd.*, XVIII, 160.

¹⁸ ‘Ankebût 29/46.

6. Tebliğ yumuşak bir dille ve gönül alıcı sözlerle yapılmalıdır. Bu noktada Yüce Allah Hz. Musa'ya Firavun'a gidip ona yumuşak söz söylemesini emretmiştir.¹⁹ Firavun'a bile böyle davranması emredildiğine göre diğer insanlara yönelik tebliğde kırıcılık ve hakaretin hiçbir şekilde yer almaması gerektiği açıktır.

Tebliğin nasıl olması gerektiği noktasında sözünü ettiğimiz bu hususlar bu konuda söylenecek sözlerin sadece bir kısmıdır; elbette Kur'ân'da anlatılan kıssaları ve Hz. Peygamber'den nakledilen sahih hadisleri de tebliğde kullanmak gibi daha başka özellikler de vardır. Ancak konuyu kısaca aktarmak istediğimizden dolayı bu detaylara girmiyoruz.

TEBLİĞDE UYULMASI GEREKEN KURALLAR

Tebliğin daha verimli ve sonuç alıcı olması için de birtakım kurallar vardır. Bunlardan bir kısmını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Yalan söylememek. Kur'ân, tebliğde de hayatın diğer alanlarında da yalanı müslümanın gündeminden çıkarmayı hedeflenmektedir. Âl-i İmrân 3/78'de kitap ehli bu noktada uyarılmışken, Hacc 22/30'da da bütün müminler uyarılmaktadır. Yalan söylememek elbette doğruyu söylemek gerektiğini beraberinde getirmektedir. Nisâ 4/9, 171 ve Ahzâb 33/70'te vurgulanan husus budur. Dahası kişinin kendisinin yapmayacağı şeyleri söylememesi gerektiği de üzerinde hassasiyetle durulan ilkelere dendir.²⁰

Yalanın en büyüğü şüphe yok ki Allah'a nispet edilendir. Kur'ân bu konuda çok şiddetli uyarılarla doludur ve bunu yapanlar "en zalimler" olarak tanıtılmaktadır.²¹ Allah hakkında bilmediklerini söyleyenler kınandığı gibi,²² vahye herhangi bir şeyi karıştırma ihtimali karşısında elçi de açık ifadelerle ve şiddetli bir şekilde uyarılmıştır.²³ Hz. Peygamber bile bu konuda uyarıldığına göre bu noktada diğer insanların ne kadar hassas ve dikkatli davranmaları gerektiği kendiliğinden anlaşılmaktadır. Özellikle Allah adına konuşurken O'nun adına helaller veya haramlar üretenler de aynı şekilde kınanıp uyarılmaktadır.²⁴

2. Söylediğine önce kendisi inanıp gereğini yapmak. Tebliğde çok önemli ilkelere birisi de budur. Kişi söylediğini önce kendisi yapmıyorsa, sözüne kendisini güvenmiyor demektir ki bu da sözüyle davranışı farklı insan tipini gündeme getirmektedir. Bakara 2/185'te Hz. Peygamber ve müminlerin durumu bu noktada önce kendileri inanıp ardından da başkalarını inandırmaya çalışmaları güzel bir örnektir.

3. Tebliğde kaba, hakaret ve alay içerikli konuşmamak.²⁵

¹⁹ Tâhâ 20/44.

²⁰ Bakara 2/44; Saff 61/2-3.

²¹ En'âm 6/21, 93, 144, 157; A'râf 7/37; Yûnus 10/17; Hûd 11/18; Kehf 18/15; 'Ankebût 29/68; Zümer 39/32; Saff 61/7.

²² Bakara 2/80, 169; En'âm 6/93; A'râf 7/28; Yûnus 10/68.

²³ Hâkka 69/44-47.

²⁴ En'âm 6/138, 140, 143, 144; Yûnus 10/59-60; Nahl 16/116-117.

²⁵ Âl-i İmrân 3/159.

4. Konuşmada açık isim vermekten kaçınmak. Çünkü Müslüman'ın görevi nitelikler üzerinde durmasıdır; isim vererek hedef göstermek değildir. Kıssalarda çok büyük oranda isim zikredilmemesinin nedeni bu olsa gerektir.
5. Konuşmada abartıdan kaçınmak. Abartı mesajın doğru anlaşılıp uygulanmasının önünde bir engeldir.
6. Gerçekleri gizlememek. Bakara 2/140, 159-162, 174-175'te bu husus ele alınıp böyle davrananlar korkunç bir azapla tehdit edilmektedir. Ayrıca yine Bakara 2/101'de Kitap ehli Yüce Allah'ın kitabını arkalarına attıkları için gerçeği bilmeyen olarak tanıtılmakta, dahası Âl-i İmrân 3/187'de bu tür bir davranış çok kötü bir alış-veriş olarak tanıtılmaktadır. Hz. Peygamber de gerçeği gizleyenlerin mahşerde boğazlarına ateşten bir gem vurulacağını haberini vermektedir.
7. Bilmediği bir şeyi biliyormuş gibi sunmamak. Yüce Allah İsrâ 17/36'da bu konuyla ilgili insanın buna aykırı davranması durumunda kulak, göz ve gönül gibi organlarının sorumlu tutulacağı haberini vermektedir.
8. Başkalarına yönelik zandan şiddetle kaçınmak. Hucürât 49/12'de yer alan bilgiye ve bağlama göre başkalarıyla zannın bir kısmından değil, bütünüyle zandan şiddetle kaçınmak gerekmektedir. Çünkü başkalarıyla ilgili konularda zanna dayalı hareket etmek veya hüküm vermek son derece sakıncalı sonuçların doğmasına neden olabilir. Esasında zan, Yûnus 10/36 ve Necm 53/28'e göre gerçeğin hiçbir şekilde ifadesi değildir. Hz. Peygamber de zannı sözün en yalanı diye tarif etmiştir. Ayrıca Hucürât 49/6'nın beyanına göre Müminler bir fasık bir kişinin haberiyle karşılaşınca onu doğrulamakla da yükümlü tutulmuşlardır.
9. Konuşmada başkalarına mesaj vermemek, bunu takdir alma duygusuyla yapmamak. Kur'ân izzet ve şerefi sadece Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'in ve müminlerin yanında aramayı emretmektedir. Yûnus 10/65, Fâtır 35/10 ve Münâfikûn 63/8'de bu husus açıkça beyan edilmekte, Nisâ 4/139'da ise başkalarının yanında onur ve şeref arayışına girenler kınanmaktadır.
10. Hikaye, masal, mitoloji gibi şeyler anlatmamak. İnsanların birtakım hususlarda etkilenmesi için hayatın yaşanmış olgularında alıntılar yapmak önemli bir eğitim ve öğretim ilkesidir. Ancak bunu yaparken olup olmadığı bilinmeyen hikayeleri veya insanlık tarihinin üretimi olan mitolojileri veya masalları değil, Kur'ân kıssalarını anlatmak gerekir. Çünkü Hûd 11/120, Yûsuf 12/111 ve Nâzi'ât 79/26'da kıssaların anlatılma gerekçeleri ibret verme ve öğüt alma şeklinde belirlenmiştir. Öyleyse en güzel ibretler ve öğütler Yüce Allah'ın kitabında yer verdikleridir. Zira Yûsuf 12/3'te de en güzel kıssanın Hz. Yûsuf ve ailesiyle ilgili anlatılan olduğu beyan edilmektedir.
11. Anlaşılabilir bir dil kullanmak. Hitabette belki de en önemli hususlardan birisi budur. Kişiler bazen muhataplara kendi bilgiçliklerini taslamak için özellikle anlaşılmayan bir dil kullanmakta, böylece hitabetin en önemli faydası olan "anlaşılabilirlik" ilkesi zedelenmektedir. Oysa kişinin bilgisi veya anlattığı doğru karşdakinin anladığı kadardır. Yüce Allah İbrahim 14/4'te bütün peygamberlerini kendi kavimlerinin diliyle göndermesinin gerekçesini "anlaşılabilirlik" veya "açıklanabilirlik" ilkesine

dayandırmıştır. Konuşmaktan maksat anlaşılmaktır. Anlaşılmamak için konuşmak ise elbette abesle iştigaldir. İşte Kur'ân'ın gönderiliş gayesini de burada görmek durumundayız.²⁶

ÜNİVERSİTE CAMİLERİNDE VAAZ NASIL OLMALI?

Üniversite camilerinde cemaatin yapısı genel olarak şu şekildedir: Üniversite öğrencileri, üniversite öğretim elemanları, üniversite çalışanları ve üniversite ile ilişkili halk (hastane veya başka vesilelerle gelenler).

Üniversite camilerindeki cemaat profili diğer camilerden çok farklıdır. Bu nedenle buralardaki vaazların da özellikli olması kaçınılmazdır. Bu çerçevede bazı uyarılarda ve tavsiyelerde bulunmak faydalı olacaktır.

1. Üniversite camilerindeki hutbeler genel hutbelerden farklı olmalıdır.
2. Cemaat özellikli olduğu için hatip özel hazırlanmalıdır.
3. Konuşmaların içeriği mutlak surette ve mümkün mertebe Kur'ân'a dayalı olmalıdır. Çünkü dinleyiciler hatibi "Allah adına konuşuyor, O'nun buyruklarını aktarıyor" düşüncesiyle dinlemektedirler. Öyleyse Allah adına konuşanların Allah'ın kitabından konuşma zorunluluğu unutulmamalıdır.
4. Rivayetlerden veya âlimlerden nakiller yaparken mutlaka kaynak gösterilmelidir.
5. Kur'ân merkezli sunumlarda sadece iman, ahlak, ibadet ve kıssalar gibi konular değil, farklı konulara da girilmelidir.
6. Kur'ân'da "kitap" kavramı üzerinde durulmalı ve özellikle Mekkî sûrelerde ele alınan "kâinat kitabına" ve "insan kitabına" yapılan göndermeler cemaatle paylaşılmalıdır. Böylece Kur'ân'ın sadece bir ahlak ve ibadet kitabı olmadığı, hayatı çepeçevre kuşatan bir içerikte dizayn edildiği beyan edilmelidir.
7. Fizik, Kimya, Astronomi, Jeoloji, Jeomorfoloji, Embriyoloji, Sosyoloji, Psikoloji vs bilim dallarına dair âyetler öne çıkartılmalı, böylece ilgili bilim dallarında çalışan öğretim elemanları ve öğrenciler Kur'ân'ın onlarla da ilgili özel mesajlar içerdiğini görmelidirler. Bunun sonucunda araştırmalarında yeni hedefler belirlemeli, çalışmalarını daha kapsamlı ve verimli bir mahiyete dönüştürmelidirler. Elbette bunu yaparken hitabetten veya sunumdan önce, ilgililerden yardım alarak doğru bilgi sahibi olunmalı, konuyu bilenler karşısında yetersiz bir görüntü verilmemelidir. Hatta mümkünse günümüz görsel iletişim araçlarından yararlanılmalı, gerekiyorsa slayt vs araçlardan istifade edilmelidir.
8. Dinleyicilerin dikkatini çekecek ifadeler kullanılmalı, giriş cümleleri uyarıcı bir nitelik arz etmelidir. Kur'ân'daki "De ki", "Nasıl?", "Biliyor musunuz?", "Mukatta'a harfleri" örnekleri bu noktada ufuk açıcı olmalıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in " Müflis kimdir?", "Pehlivan kimdir?", "Müslüman kimdir?" ve "Vallahi iman etmiş olmaz şu kişi" gibi sözleri de örnek teşkil etmelidir.

²⁶ Anlaşılmanın önemi hakkında bazı âyetler için bk. En'âm 6/105; Yûsuf 12/2; Meryem 19/98; Tâhâ 20/27-28; Hacc 22/16; Kasas 28/34; Fussilet 41/44; Zuhruf 43/3; Dühân 44/58; Kamer 54/17, 22, 32, 40.

9. Konuşmacı bilgili, donanımlı ve alanında otorite olmalıdır. Âciz ve tereddütlü bir görüntü vermemelidir. Bu durumda muhatap kitlenin hatibe güveni zedelenir ve sadece özel bazı konularda değil, bütün anlattıklarında derin şüpheler ve tereddütler devreye girmiş olur.

10. Konuşmacı, zaman zaman nükteli bir ifadeyle de konuşmasına başlamalıdır. Somurtkan ve fırça atan bir hitap şeklinin hiçbir faydası yoktur. Çünkü böylesi durumlarda hatip kendisini garantide görmekte, kendi sorumluluğunu unutup bütün suçu cemaate yıkmaya çalışmaktadır ve bu durum cemaatin dikkatinden kaçmamaktadır.

11. Muhatapların yanlış bilgisine dikkat çekilip doğru bilgiye dair açıklamalar yapılmalıdır. Bakara 2/177 ve 189 ile Âl-i İmrân 3/92. âyetler bunun birer örneğidir.

12. Kur'ân'da sıklıkla uygulandığı üzere, zaman zaman örnekler verilmeli, muhatabın zihni açık ve canlı tutulmalıdır. Böylece zihin dalgınlığı engellenmiş ve muhatap kendisini konuşmanın içerisinde hissetmiş olacaktır.

13. Sunumlar veya konuşmalar mümkün mertebe irticalen yapılmalı, bir kağıttan okuma şeklinde gerçekleştirilmemelidir. Hitap ederken muhatapların yüzüne bakmak, onların mimiklerini gözlemlemek, onların tepkilerine göre yeni açılımlar ve mesajlar üretmek hitabette çok önemli ilkelerdendir. Bu bağlamda anlatılan konularda zaman zaman cemaate sorular sorulmalı, onların cevapları üzerinde yeni değerlendirmeler yapılmalı, konu donuk ve sabit bir görüntüden çıkartılıp canlı hale getirilmelidir.

14. Konuların önemi oranında tekrarlar yapılmalı, zaman zaman anlatılan hususlar kısa başlıklar halinde özetlenerek tekrar edilmelidir.

15. Kur'ân'ın bir anlatım ilkesi olan maksadın öğüt vermek ve muhatapların bilgilendirilmesini sağlamak olduğu vurgulanmalı, dayatmacı ve zorlayıcı bir üslup takınılmamalıdır.

16. Konuşmalarda partizanlık ve politika yapılmamalı, cemaat bir bütün olarak dini açıdan bilgilendirilecek insanlar şeklinde görülmeli, ayırıcı bir sunum gerçekleştirilmemelidir. Çünkü hatip birilerinin değil, herkesin önünde ve onları bilgilendirmekte olduğunu unutmamalıdır.

17. Konuşmalarda toplumu bölen bir içerik takip edilmemeli, gruplaşmalara neden olunmamalıdır. "Toplanan veya bir araya gelen insanlar" demek olan cemaati "parçalanımlar" haline getirmemek gerekir. Tevhid dini olan İslam'ı ve onun müslüman muhataplarını dağınıklığın adresi olarak göstermemek gerekir.

18. Herkesin her fırsatta bilip söylediği şeyleri defalarca tekrarlayıp muhatapları bıktırmamak da önemli bir hassasiyettir.

19. Hatip, güncel konulara dair sunumlar yapmalı, gündemin gerisinde kalmamalıdır. Bunu yaparken tarafgirlik yapmamalı, suçlayıcı değil, tanımlayıcı bir ifade tekniği kullanmalıdır.

20. Hatip görevini ücret endeksli değil, ecir endeksli yapmalı, böylece Peygamberî bir motodu takip etmelidir. Hayata maddî ilişkilerle değil, ilâhî rızayı kazanma amaçlı bakmalıdır.

21. Hatip görevi sahiplenmeli, kiracı mantığıyla hareket etmemelidir.

22. Hatip, hem hayatın diğer alanlarında hem de dini hitabette sadece görevini yapan olarak değil, görevini yaşayan kişi olmayı başarmalıdır.

23. Son söz olarak, hatip toplumun önünde insan olduğunu unutmamalı, “imam” olmanın toplumun önünde ve onların önderi olduğu bilinciyle hareket etmelidir.